

Обмеження прав під час карантину: що «каже» законодавство?

Чи обмежуються права людини і громадянина під час карантину? Так, відповідь позитивна. Та оскільки людина, її життя, здоров'я і безпека – це, відповідно до чинної Конституції України, найвища соціальна цінність, такі обмеження цілком обґрунтовані. Вони, згідно з рекомендаціями ООН «Human rights at the time of COVID-19 – a Guidance Note», мають бути пропорційними, необхідними та недискримінаційними.

11 березня Кабінет Міністрів України у своїй постанові № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» запровадив у нашій державі карантин. Зокрема, йшлося про примусову термометрію і подальшу обробку конфіденційної інформації про особу без її згоди, заборону відвідувати заклади освіти її здобувачам, проводити масові заходи, окрім тих, що забезпечують роботу органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

2 квітня до цієї постанови Кабмін вніс зміни (постанова № 255), що обмежили права громадян – особисті, політичні, економічні, соціальні та культурні – ще більше.

Так, обмеження торкнулися права на повагу до приватного життя – зобов'язання носити документи, що посвідчують особу, її спеціальний статус, підтверджують громадянство.

Обмежуються права на свободу та особисту недоторканність – це примусове поміщення громадян в обсервацію; на свободу пересування – заборона для окремих груп населення перетинати кордон, для всіх – пересуватися групою у складі більш, ніж двоє осіб, відвідувати парки, сквери, зони відпочинку, лісопаркові та прибережні зони, спортивні та дитячі майданчики, особам до 14 років – перебувати у громадських місця без супроводу батьків. Йдеться також про скасування транспортного сполучення, зупинку роботи метрополітену.

Обмеження торкнулися свободи мирних зібрань та свободи віросповідання, – адже проведення релігійних заходів заборонили – права на освіту, – адже відвідувати навчальні заклади теж заборонили – і на доступ до

медичної допомоги, тому що проводити планові операції та заходи з госпіталізації також тимчасово заборонили.

Не можна проводити культурні, розважальні, спортивні, соціальні, релігійні, рекламні та інші масові заходи; заклади громадського харчування, торговельно-розважальні центри, інші розважальні, спортивні, культурні заклади зобов'язали зачинитися.

Постанова Кабінету Міністрів України від 2 квітня подовжила встановлений 11 березня на території України карантин до 24 квітня.

Карантин, згідно зі статтею 1 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», – це адміністративні та медико-санітарні заходи, що застосовуються для запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб.

Питання про запровадження карантину порушує МОЗ за поданням головного державного санітарного лікаря України перед Кабміном – саме він приймає рішення про встановлення або скасування карантину. І про це, відповідно до законодавства, населення мають інформувати ЗМІ.

У рішенні про встановлення карантину зазначаються:

- обставини, що спричинили необхідність запровадження карантину;
- межі «карантинної території»;
- перелік проведення необхідних профілактичних та протиепідемічних заходів, а також хто має їх виконувати і в які строки.

Також, згідно із законодавством, введення карантину може означати для фізичних та юридичних осіб тимчасові обмеження прав та запровадження додаткових обов'язків

Карантин встановлюється на період, необхідний для ліквідації епідемії чи спалаху особливо небезпечної інфекційної хвороби. Впродовж цього часу можуть змінюватися режими роботи підприємств, установ, організацій, вноситися інші необхідні зміни щодо умов їх виробничої та іншої діяльності (ч. 4 ст. 29).

Отже, Закон передбачає встановлення усіх необхідних заходів для запобігання поширення інфекції, хто буде їх вживати і коли, а також які обмеження у зв'язку з карантинном можуть мати юридичні та фізичні особи.

Тепер щодо норм Конституції України. Стаття 64 Основного Закону регламентує: в умовах воєнного або надзвичайного стану *«можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень»*.

Постає питання: невже ті, для кого постанова Уряду про введення карантину і встановлення певних заборон з метою запобігання COVID-19 означає порушення статті 64 Конституції України, вважають, що положення Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» треба визнати неконституційним через можливість встановлювати тимчасові обмеження прав фізичних і юридичних осіб та додаткових обов'язків, що покладаються на них? Навряд.

Пропоную звернутися до рішень КСУ, які визначають сутність *«обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина»* в контексті частини першої статті 64 Конституції України.

КСУ визначає, що, по-перше, це *«не передбачене конституційними нормами звуження обсягу прав і свобод»* (Рішення № 2-рп/2007); по-друге: *«У традиційному розумінні діяльності визначальними поняття змісту прав людини є умови і засоби, які становлять можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку. Обсяг прав людини – це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правами, що не є однорідним і загальним. Загальновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена* (Рішення № 5-рп/2005).

Відповідно, положення Закону «Про захист населення від інфекційних хвороб» та постанову КМУ № 211 навряд можна вважати такими, що звужують обсяг прав і свобод в контексті статті 64 Конституції України.

Адже, наприклад, заборона відвідувати навчальні заклади жодним чином не означає неможливість реалізувати право на освіту. Так, навчання відбувається у дистанційному режимі, але право на освіту не обмежено!

А що стосується надзвичайного стану? Згідно зі статтею 1 Закону «Про правовий режим надзвичайного стану», надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні *надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня*. За умови, якщо такі ситуації призвели або можуть призвести до людських і матеріальних втрат, *створюють загрозу життю і здоров'ю громадян*.

Законодавець вказує, що за таких умов вказаним Законом передбачено надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідних повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу.

І також в умовах надзвичайного стану, відповідно до законодавства, допустиме тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Надзвичайний стан також вводять у тяжких надзвичайних ситуаціях техногенного та природного характеру: через стихійне лихо, катастрофу, особливо великі пожежі, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій – у ситуаціях, що *створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення* (п. 1 ч. 2 ст.4).

11 березня, коли Кабмін прийняв постанову № 211, в Україні фіксували лише поодинокі випадки зараження на COVID-19, і тому тоді введення надзвичайного стану навряд було виправданим. Сьогодні через погіршення ситуації питання введення надзвичайного стану обговорюється посадовими особами держави.

Проте, на мою думку, проблема не в тому, як з точки зору юридичної техніки виписаний документ (головне – щоб він не порушував прав людини), а щоб реалізувати його без порушення закону.

Так, за словами заступника Генерального прокурора, *«органи правопорядку, які наразі працюють у надзвичайно складних умовах, також мають неухильно дотримуватися законодавства, не допускати перетворення обмежень прав людини на їх порушення»*.

Отже, задля збереження життя і здоров'я українців, карантинні заходи мають право на існування, але за умови їх виправданості, адекватності та з метою суспільної необхідності. Важливо дотримуватися балансу між правом однієї людини та правом всієї нації на здорове існування та безпечне середовище. І посадові особи держави повинні обґрунтовано приймати якісні нормативно-правові акти для розв'язання проблеми.

І маю наостанок риторичне питання. Якщо ми вважаємо, що карантинні заходи та обмеження прав і свобод суперечать ст. 64 Конституції, тоді як розцінювати рішення владних органів Італії, Іспанії та Великобританії щодо надання допомоги лише тим хворим, які мають більше шансів на одужання?

Олена Остапенко,
*кандидатка юридичних наук, експертка Громадської мережі публічного права
та адміністрації UPLAN*